
Antwoorden

Deel-
scores

Opgave 2 De staat en macht

Maximumscore 3

- 8 Een goed antwoord bevat het volgende element:
uitleg van de manier waarop Hobbes het rusteloze verlangen van mensen naar macht verklaart: een onophoudelijk voortgaan van de begeerte tot aan de dood en de noodzaak om de machtsmiddelen voor een behoorlijk bestaan met steeds meer macht zeker te stellen

voorbeeld van een goed antwoord:

Volgens Hobbes bestaat er geen hoogste goed of uiteindelijk doel in het leven. Geluk is daarom een onophoudelijk voortgaan van de begeerte, van het ene object naar het volgende. Daarom hebben mensen een aanhoudende en rusteloze begeerte naar macht en nog meer macht, die pas eindigt bij de dood. De oorzaak hiervan is dat we de machtsmiddelen die we voor een behoorlijk bestaan nodig hebben onmogelijk zeker kunnen stellen als we niet steeds meer macht verwerven. Zo ervaren zelfs koningen op het toppunt van hun macht weer een nieuwe begeerte, bijvoorbeeld naar weer een verovering, naar zinnelijke genietingen of naar bewondering voor hun kunstzinnige of intellectuele prestaties.

Maximumscore 4

- 9 Een goed antwoord bevat de volgende elementen:
- uitleg van het onderscheid tussen lichaam, ziel en geest bij Marcus Aurelius: het stoffelijke deel (op het niveau van onbezielde stof en planten), het levensbeginsel (dat mensen met dieren verbindt via verlangens en waarneming) en de redelijke geest (waarmee de mens keuzes maakt) 2
 - uitleg van de manier waarop Marcus Aurelius de begeerten naar roem en macht bij mensen verklaart: impulsen en verlangens uit de ziel die niet door redelijkheid kunnen worden beteugeld 2

voorbeeld van een goed antwoord:

- Het *lichaam*, ook wel 'vlees' genoemd, wordt door Marcus Aurelius niet hoog ingeschat; het is een puur stoffelijk deel dat op hetzelfde niveau staat als onbezielde stof en planten. De *ziel*, ook wel 'levensadem' genoemd, is het levensbeginsel dat mensen met dieren verbindt (via de waarneming en verlangens). Het derde en hoogste goed is de *geest* met zijn redelijke overtuigingen. Hiermee worden de keuzes gemaakt waarmee de mens zijn weg door het leven bepaalt (ook wel 'innerlijk kompas' genoemd) 2
- Begeerte naar roem en macht verklaart Marcus Aurelius uit impulsen en verlangens die uit de ziel voortkomen. Deze begeerte krijgt de overhand als de redelijkheid van het innerlijk kompas niet langer meer richtsnoer is voor de mens. Dit innerlijk kompas zelf moet ook op orde worden gehouden en gevrijwaard worden van verkeerde oordelen 2

Eindexamen filosofie havo 2002-I

havovwo.nl

Antwoorden	Deel-scores
Maximumscore 6	
10 □ Een goed antwoord bevat de volgende elementen:	
• uitleg van de betrekkingen tussen burgers en de staat bij Marcus Aurelius: alle mensen zijn drager van de 'goddelijke vonk' ofwel rede, waardoor mensen onderling in de staatsgemeenschap kunnen leven	<u>2</u>
• uitleg van de betrekkingen tussen burgers en de staat bij Hobbes: het van nature egoïstische individu besluit zijn rechten over te hevelen naar een staat om een leefbare situatie te creëren	<u>2</u>
• twee verschillen tussen de opvattingen van Marcus Aurelius en Hobbes op het gebied van de betrekkingen tussen burgers en de staat: twee van de volgende: 1 natuurlijke redelijkheid tegenover eigenbelang, 2 de staat als natuurlijk gegeven tegenover de staat als onnatuurlijk gegeven, 3 de staat als ethisch doel tegenover de staat als politiek doel	<u>2</u>
voorbeeld van een goed antwoord:	
• Bij Marcus Aurelius zijn mensen ter wille van elkaar op de wereld en geroepen om in een gemeenschap samen te leven. Omdat alle mensen de 'goddelijke vonk' in zich dragen, ongeacht geslacht, nationaliteit of stand, zijn ze met elkaar verbonden in een staatsgemeenschap. Aangezien de rede en de goddelijke vonk in mensen en in de natuur (kosmos) dezelfde is, is de kosmos het vaderland van al de mensen en zijn mensen wereldburgers	<u>2</u>
• Bij Hobbes zijn mensen van nature egoïstisch en streven ze puur hun eigen belangen na. Dit levert een gevaarlijke situatie op voor ieder individu, waardoor het noodzakelijk is om een staat in het leven te roepen die de individuen tegen elkaar beschermt door het afdwingen van strenge wetten	<u>2</u>
• twee van de volgende: 1 Bij Marcus Aurelius is er een 'natuurlijk' verband tussen mensen onderling door de gemeenschappelijke redelijkheid. Bij Thomas Hobbes is er geen natuurlijke verbinding tussen de individuen; ze streven alleen het eigenbelang na. 2 Bij Marcus Aurelius is de staatsgemeenschap een natuurlijk en vanzelfsprekend gegeven op grond van de verwantschap van mensen en kosmos. Bij Hobbes is de staatsgemeenschap onnatuurlijk, opgedrongen en kunstmatig om mensen die elkaar naar het leven staan, in te tomen. 3 Bij Marcus Aurelius kan de mens pas een goed leven leiden en zichzelf verwerkelijken in een staatsgemeenschap. Ethiek en politiek zijn dus met elkaar vervlochten. Hobbes houdt ethische vragen en vragen naar de zin en het doel van het leven buiten beschouwing. Hij is op zoek naar een praktische en zuiver politieke oplossing voor individuen die elkaar naar het leven staan.	<u>2</u>

Eindexamen filosofie havo 2002-I

havovwo.nl

Antwoorden	Deel-scores
Maximumscore 4	
11 ☐ Een goed antwoord bevat de volgende elementen:	
• een beargumenteerd standpunt over de vraag of altruïstisch handelen altijd kan worden herleid tot eigenbelang	<u>2</u>
• een verwerking van de visie van Hobbes op de rol van het natuurrecht in het menselijk handelen	<u>2</u>
voorbeelden van een goed antwoord: bevestigend:	
• Volgens mij kan elke vorm van gedrag dat zogenaamd in het teken staat van 'hulp aan de ander' worden herleid tot eigenbelang. Immers, of het nu gaat om het helpen van een blinde bij het oversteken van de straat of het geven van geld aan goede doelen, uiteindelijk wil de helper er een 'goed gevoel' aan overhouden	<u>2</u>
• Dit sluit aan bij de visie van Hobbes op het natuurrecht dat inhoudt dat mensen de vrijheid hebben om te doen of te laten wat het meest in overeenstemming is met het eigenbelang. Dit 'eigenbelang' bestaat mijns inziens ook uit het helpen van de ander; het levert immers een 'goed gevoel' op	<u>2</u>
ontkennend:	
• Het 'helpen van anderen' wordt te gemakkelijk geïnterpreteerd als een door het ego gestuurd middel om een 'goed gevoel' te krijgen. Het goede gevoel dat het helpen van anderen oplevert, impliceert evenwel dat ik kennelijk een sociaal gevoel heb: waar houd ik anders een goed of aangenaam gevoel aan over? Het is mijns inziens tegenstrijdig om altruïstisch handelen altijd te herleiden tot eigenbelang. Altruïsme vooronderstelt immers een sociaal gevoel en dat is in strijd met het uitgangspunt van egoïsme	<u>2</u>
• Volgens Hobbes staan mensen in de natuurtoestand elkaar naar het leven en is er vanwege de permanente angst voor elkaar geen ruimte voor onbaatzuchtig handelen	<u>2</u>
Maximumscore 4	
12 ☐ Een goed antwoord bevat de volgende elementen:	
• een beargumenteerd standpunt over de relatie tussen vrijheid en maatschappelijk verdrag	<u>2</u>
• uitleg van de eigen vooronderstellingen over de mens	<u>2</u>
voorbeeld van een goed antwoord:	
• In een maatschappelijk verdrag wordt altijd een compromis gesmeed tussen de vrijheid van het individu en de verplichtingen die het leven in een gemeenschap met zich meebrengt. De rigoureuze manier waarmee Hobbes echter spreekt van de overdracht van individuele rechten aan de staat gaat mij veel te ver. Het is ook mogelijk via een scheiding van machten een beter evenwicht van machten in de staat aan te brengen. Ik vind hoe dan ook dat een maatschappelijk verdrag noodzakelijk is om levens van individuen en van individuen met elkaar ontplooiingskansen te geven. Het gaat dan niet alleen om de vrijheid van het individu, maar vooral om de rechten en de plichten van mensen die met elkaar leven. Verder vind ik dat Rousseau overdrijft met zijn visie op de harmonie van het leven in de oorspronkelijke natuur. De mens is van nature doordrongen van het besef van eigenbelang en dit kwam niet plots opzetten met de komst van de landbouw	<u>2</u>
• Mijn mensvisie is niet zo pessimistisch als die van Hobbes, maar ook niet zo naïef en romantisch als die van Rousseau. Vanuit zijn drift tot overleven kent de mens een sterk besef van eigenbelang. Dit hoeft niet al te zware problemen op te leveren als mensen gaan samenleven in een gemeenschap. Om machtsmisbruik van sterken over zwakken te voorkomen moeten er in een staatsverdrag dan ook duidelijke wetten staan, waarin de rechten en de plichten van het individu staan vermeld en ook kunnen worden afgedwongen	<u>2</u>
<i>Opmerking</i> <i>Een antwoord met een andere strekking kan ook worden goed gerekend.</i>	

Eindexamen filosofie havo 2002-I

havovwo.nl

Antwoorden	Deel-scores
Maximumscore 4	
13 □ Een goed antwoord bevat de volgende elementen:	
• uitleg van de opvattingen van Hobbes over de rechten van de soeverein en de vrijheden van de burgers: verlies van rechten en vrijheden van het individu aan de absolute staatsmacht tot het moment dat de staat de bescherming van de burgers niet meer kan garanderen	<u>2</u>
• een afweging in hoeverre een criticus óf voorstander van Europese integratie zich kan beroepen op het denken van Hobbes	<u>2</u>
voorbeeld van een goed antwoord:	
• Door de overdracht van individuele rechten aan de soeverein worden alle daden van de soeverein ten opzichte van de onderdaan goedgekeurd; ook als de onderdaan bijvoorbeeld als straf voor een misdaad ter dood wordt gebracht door een besluit van de soeverein. De overdracht van rechten is ook absoluut in de zin dat de onderdaan zijn vrijheid volledig verliest. Alles wat hij aan rechten nog bezit, ontvangt hij van de soevereine macht. De macht van de soeverein is hiermee absoluut, temeer daar de soeverein niet onderworpen is aan de eigen wetten. Alleen wanneer de soeverein niet langer in staat is zijn onderdanen te beschermen, dan houdt het gezag op. De staat valt immers uiteen en niemand is nog gehoorzaamheid verplicht	<u>2</u>
• <i>Criticus</i> : In de meeste gevallen hebben regeringen besloten om te komen tot integratie en niet de individuele burgers. Slechts in enkele landen is er een referendum geweest over toetreding tot de Unie, maar daarmee werd toetreding niet altijd vrijdeld, ook al was de uitslag negatief (zoals in Denemarken). De kans bestaat dat er een Europese Leviathan ontstaat die nauwelijks is gebaseerd op de wil van individuele burgers. Hobbes gaat in de Leviathan uit van een vrijwillige wilsdaad van individuen om zich te verenigen in een staat. Bij hem is geen sprake van het opgaan van meerdere staten in een groter staatsverband of:	<u>2</u>
<i>Voorstander</i> : Omdat individuen voor eens en altijd hun rechten hebben overgedragen aan de soeverein, zijn de daden van de soeverein ten opzichte van de burgers niet langer vatbaar voor kritiek van de burgers. Volgens Hobbes hebben individuen hun vrijheid hiermee voor eens en altijd uit handen gegeven. Wanneer een staat besluit om ertoe over te gaan om de eigen rechten over te dragen aan een groter staatsverband, dan is dat zijn goed recht	<u>2</u>